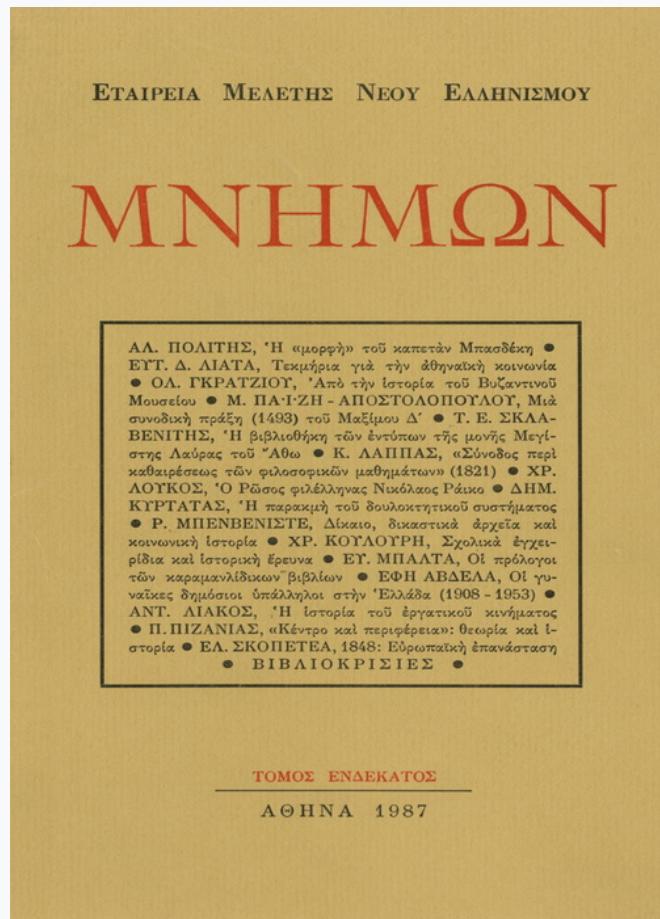

Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)

Antoine Prost, Les Anciens Combattants et la Société Française 1914-1939

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.620](https://doi.org/10.12681/mnimon.620)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΤΘΑΙΟΥ Σ. (1987). Antoine Prost, Les Anciens Combattants et la Société Française 1914-1939. *Μνήμων*, 11, 359-365. <https://doi.org/10.12681/mnimon.620>

Antoine Prost

Les Anciens Combattants

et la Société Française 1914-1939

Presses de la Fondation Nationale
des Sciences Politiques

Παρίσι 1977, τ. 1-3

238, 262, 270 σελ.

[Τὸ γαλλικὸ παράδειγμα καὶ μερικὲς σκέψεις
πάνω στὴν ἑλληνικὴ περίπτωση].

LES ANCIENS COMBATTANTS
ET LA SOCIÉTÉ FRANÇAISE
1914-1939 DE ANTOINE PROST
PRESSES DE LA FONDATION
NATIONALE DES SCIENCES
POLITIQUES VOL HISTOIRE

‘Ο πόλεμος τῶν Γάλλων στὴν ’Αλγερία σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ εὐρύτερο
ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου δημιούργησαν στὸν Antoine
Prost¹ τὴν ίδεα γιὰ τὴ μελέτη τοῦ φαινομένου τῶν Παλαιῶν Πολεμιστῶν,
τῆς ἐπίδρασης οὐσιαστικὰ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου στὴ γαλλικὴ
κοινωνία.

‘Η προσωπικὴ ἔμπειρία τοῦ πολέμου, ἡ βίωση τοῦ θανάτου γιὰ ἔνα χρο-
νικὸ διάστημα, ὁδήγησαν τὸν συγγραφέα νὰ δεῖ διαφορετικὰ ὅλους αὐτοὺς
ποὺ πολέμησαν ἀπὸ τὸ 1914 ὥς τὸ 1918, ἀπὸ τοὺς ὅποιους πολλοὶ ζοῦσαν
ἀκόμα ὅταν πραγματοποιοῦσε τὴν ἔρευνά του. ’Ετσι, ἐνῷ διερευνᾶ μὲ αὐστηρὲς
ἐπιστημονικὲς μεθόδους τὸ θέμα, παράλληλα δύολογεῖ : «θὰ ἔμουν εὐτυχῆς,
ἄν ὁ ἀναγνώστης ἔκλεινε αὐτὸ τὸ βιβλίο ἔχοντας τὴν αἰσθηση ὅτι ἀνακάλυψε
ὅχι τόσο γεγονότα καὶ ἀριθμοὺς ἀλλὰ ἀνθρώπους ζωντανούς». Νομιμοποιεῖ
δηλαδὴ τὴ συναισθηματικὴ σχέση τοῦ ιστορικοῦ μὲ τὸ ἀντικείμενό του γιατὶ
«ἀντικείμενικότητα δὲν σημαίνει ἀδιαφορία».

Οἱ παλαιοὶ πολεμιστὲς συγκροτοῦν ἔνα μαζικὸ κίνημα στὰ χρόνια τοῦ
μεσοπολέμου ποὺ ἔχει ἀμεση σχέση μὲ τὴν πολιτικὴ κρίση —οἰκονομική,
κοινωνική, ἰδεολογική— τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Στὸ βαθμὸ ποὺ τὸ κίνημα ἀντα-
νακλᾶ κάποιες πλευρὲς τῆς κρίσης αὐτῆς, συνιστᾶ βασικὸ μάρτυρα γιὰ τὴν
ιστορία τῆς περιόδου.

‘Η μικρὴ χρονικὴ ἀπόσταση προσθέτει καὶ τὸ πλεονέκτημα τῆς προ-
φορικῆς μαρτυρίας, τὴν ὅποια χρησιμοποιεῖ ἀποτελεσματικὰ ὁ συγγραφέας.
Μ’ αὐτὴ τὴν ἀφορμὴ θὰ μποροῦσε νὰ προτείνει κανεὶς τὴ δημιουργία ἐνὸς
corpus προφορικῶν μαρτυριῶν γιὰ τωρινὴ ἡ μελλοντικὴ χρήση.

Οἱ πηγὲς στὶς ὅποιες στηρίζεται ὁ Prost χωρίζονται σὲ πέντε κατηγορίες:

1) Ἀρχειακὸ ὄλυκό: Τὸ σχετικὰ κρατικὰ ἀρχεῖα (γραφεῖο γιὰ τοὺς

1. Καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Paris I καὶ στὸ ’Ινστιτοῦ Πολιτικῶν Ἐπι-
στημῶν τοῦ Παρισιοῦ. Εἶναι γνωστὸς κυρίως ἀπὸ τὴ μελέτη του, “Histoire de l’En-
seignement en France de 1800 à 1867”, Παρίσι 1968.

παλαιούς πολεμιστές) καὶ τὰ ἴδιωτικά, δηλαδὴ τ' ἀρχεῖα τῶν δργανώσεων καὶ τῶν προσώπων ποὺ πρωταγωνίστησαν στὸ κίνημα.

2) Μαρτυρίες: Αὐτὲς εἶναι α) γραπτὲς καὶ συγκροτήθηκαν ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτηματολόγιο ποὺ ἔστειλε ὁ συγγραφέας τὸ 1968 σὲ συγκεκριμένα πρόσωπα· καὶ β) προφορικές, δηλαδὴ συζητήσεις ἀμεσες μὲν ὑπεύθυνους τοῦ κινήματος οἱ ὅποιες ἦταν χρήσιμες πιὸ πολὺ καθ' ἐαυτές, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κλίματος τῆς ἐποχῆς, παρὰ γιὰ τὶς συγκεκριμένες πληροφορίες ποὺ παρεῖχαν.

3) Περιοδικές ἐκδόσεις καὶ πρακτικὰ συνεδρίων, ὅσα ἦταν δυνατὸν νὰ ἐντοπιστοῦν.

4) Βιβλία, μπροσοῦρες καὶ ἄρθρα τῆς ἐποχῆς: Αὐτὰ ἐπελέγησαν μὲ κοιτήριο εἴτε τὸν συγγραφέα ἢ τὸν ἐκδότη, εἴτε ἐπειδὴ ἀναφέρονται στὸν περιοδικὸ τύπο τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν. "Αξονας γιὰ τὴν ἐπιλογή τους ἦταν ἡ ἀμεση σχέση τους μὲ τὸ κίνημα.

5) Βιβλία, λογοτεχνικὰ κείμενα ἢ ἀναφορὲς στὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο ποὺ χρησιμεύουν στὴν κατανόηση τοῦ πνεύματος τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν.

Σ' αὐτὲς πρέπει νὰ προστεθοῦν οἱ ταυτότητες τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν, οἱ γιορτές τους καὶ τὰ μνημεῖα τοῦ πολέμου.

Πολλὲς ἀπὸ τὶς πηγὲς συγκεντρώθηκαν μὲ ἀγγελίες σὲ τοπικές ἐφημερίδες καὶ ἄλλες ὕστερα ἀπὸ προσωπικὴ ἐπαφή μὲ τοὺς ἐπιζῶντες.

Γιὰ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ πολύμορφου αὐτοῦ ὑλικοῦ ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ποικίλες μεθόδους. Γιὰ τὴν κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῶν μελῶν τοῦ κινήματος ἐπεξεργάζεται ποσοτικὰ ὅσα στοιχεῖα τοῦ παρέχονται σὲ σειρές. Γιὰ τὴν ἀνάλυση τῆς ἰδεολογίας χρησιμοποιεῖ σύγχρονες γλωσσολογικὲς ἀλλὰ καὶ παραδοσιακὲς μεθόδους. Τὰ μνημεῖα ταξινομεῖ τυπολογικὰ ἐνῶ οἱ γιορτὲς ἀναλύονται μὲ ἔθνολογικὲς μεθόδους. Σὲ κάθε περίπτωση πάντας προσπαθεῖ νὰ ἐλέγχει τὴ μέθοδό του ἀνιχνεύοντας τὰ ὄριά της. Γιὰ τὶς γλωσσολογικὲς μεθόδους π.χ. ὑποστηρίζει ὅτι μειονεκτοῦν γιατὶ ἀπομονώνουν τὸ κείμενο ἀπὸ τὸν ἴστορικὸ του περίγυρο. Κάθε τέτοιου εἰδούς ἐπισήμανση γιὰ τὴ μεθοδολογία τοῦ ἴστορικοῦ εἶναι πάντα ἐπίκαιρη καὶ χρήσιμη, ὥστε νὰ ἀποφεύγεται ἡ ἀκριτη μεταφορὰ προτύπων ἔρευνας, τώρα ἴδιαίτερα ποὺ ἡ ἀπεριόριστη ἐξειδίκευση τῆς ἐπιστήμης ἔχει διδηγήσει τὸν ἴστορικὸ σὲ ἀδυναμία νὰ ἐλέγχει ἀπόλυτα τὶς μεθόδους του.

'Η μελέτη ἔχει τρία μέρη ποὺ ἀντιστοιχοῦν στοὺς τρεῖς τόμους τῆς ἐκδοσης.

Στὸν πρῶτο τόμο μὲ τὸν τίτλο «ίστορία» παρουσιάζεται ἡ ἴστορία τῶν δργανώσεων. Διακρίνονται φάσεις στὴν ἐξέλιξή τους. Τὸ ξεκίνημα τοποθετεῖται στὰ 1916, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου, ὅπότε ἴδρυονται δργανώσεις ἀναπτήρων πολέμου ἀνταποκρινόμενες σὲ μιὰ ἀνάγκη, ποὺ ἡ παλαιότερη σχετικὴ νομοθεσία δὲν κάλυπτε. Μετὰ τὴν ἀποστράτευση τὰ προβλήματα ἀφο-

ροῦν ὅλους τοὺς ἀποστρατευμένους καὶ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἐπανένταξή τους στὴν κοινωνία ἀπὸ κάθε ἀποψῆ. Τὸ κίνημα ἀπλώνεται μὲ γρήγορο ρυθμὸ μέχρι τὸ 1920. Δημιουργοῦνται ὀργανώσεις μὲ πλαίσιο φιλειρηνικὸ σοσιαλιστικό, ἄλλες ὑπεύθυνες γιὰ δρισμένους τύπους ἀναπήρων ἢ δρισμένα ἐπαγγέλματα (π.χ. τοὺς ὑπαλλήλους) καὶ ἄλλες συγκροτημένες μὲ κριτήριο τὴν κατάσταση τῶν μελῶν στὸν πόλεμο (π.χ. τὴν αἰχμαλωσία). Οἱ κοινές διεκδικήσεις ὀδηγοῦν τὸ κίνημα στὴν ἐνοποίησή του μέχρι τὸ 1927. Μετὰ τὸ 1927 φτάνει στὸ ἀπόγειό του, γιατὶ κατακτᾶ πολλὲς ἀπὸ τὶς διεκδικήσεις του καὶ προσελκύει πολλὰ μέλη. Τὸ κίνημα ἀλλάζει τὸ 1932. Οἱ πολεμιστὲς βλέπουν τὴν κατάρρευση τοῦ κράτους καὶ προτείνουν τὴν μεταρρύθμισή του. Ἀπὸ τὸ 1934 καὶ μετὰ τὰ πράγματα ἔχουν ἀμεση σχέση μὲ τὶς εὐρύτερες πολιτικές διεργασίες καὶ τὸ «Λαϊκὸ Μέτωπο», ὅπότε τὸ κίνημα ἔχει ἐκπληρώσει τὶς δυνατότητές του.

Ἄπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς ἔκτασης καὶ τῶν δραστηριοτήτων του τὸ κίνημα δὲν φάνεται νὰ μετασχηματίζει τὴ γαλλικὴ κοινωνία, εἶναι ἀπλῶς μάρτυράς της, τὴν ἐκφράζει.

Οἱ ἀνθρώποι ποὺ ἐκφράζουν τὸ κίνημα τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν ζητοῦν νὰ κατασκευάσουν τὴν κοινὴ γνώμη ἢ ἀπλῶς τὴν ἐκφράζουν; Ποιὸν κοινωνικὸ χῶρο ἀντιπροσωπεύουν; Στὰ ἔρωτήματα αὐτὰ προσπαθεῖ νὰ δώσει ἀπάντηση δὲύτερος τόμος μὲ τὸν τίτλο «κοινωνιολογία».

Πρῶτο μέλημα τοῦ συγγραφέα ἐδῶ εἶναι νὰ «μετρήσει» τὶς δριγανώσεις στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο. Πόσο δικαιοῦται κανεὶς νὰ γχρακτηρίζει τὸ κίνημα μαζικό;

Ἐτοι κατ’ ἀρχὴν ἐπισημαίνει ὅτι τὸ τμῆμα τοῦ γαλλικοῦ πληθυσμοῦ στὸ ὅποιο ἀπευθύνονται οἱ δριγανώσεις εἶναι 7,5 ἑκατομ. ἔτοιμα· πάνω ἀπὸ ἔνας στοὺς ἕξ Γάλλους εἶναι πιθανὸ μέλος μιᾶς δριγάνωσης. Ἀπ’ αὐτούς, ὑπολογίζει, ὅτι τὰ μέλη ὅλων τῶν δριγανώσεων φτάνουν τὰ τρία ἑκατομμύρια περίπου. Ἐπειδὴ ὅμως σ’ αὐτὰ περιλαμβάνονται καὶ συγγενικὰ πρόσωπα, προκύπτει ἡ ἀνάγκη μελέτης τῆς ἐσωτερικῆς σύνθεσης τοῦ κινήματος. Πράγματι, τὰ 3/4 τῶν μελῶν εἶναι πολεμιστές.

Πῶς δριγανώθηκε τὸ κίνημα; Τὸ ἔρώτημα πρέπει ν’ ἀπαντηθεῖ γιὰ νὰ φανεῖ ποιοὶ παίρνουν τὶς ἀποφάσεις, τὶ συγκρούσεις καὶ ποιὰ ιεραρχία ὑπάρχει στὴ δομὴ τοῦ κινήματος καὶ τελικὰ πῶς μέσα σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἔγινε τόσο μαζικό. Σ’ αὐτὸ τὸ θέμα ἀφιερώνεται τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ δεύτερου τόμου.

Ἡ δριγάνωση γίνεται σὲ τρία ἐπίπεδα ἀντίστοιχα τῆς γαλλικῆς διοίκησης: τοπικό, νομαρχιακὸ καὶ ἐθνικό. Ἐχουμε, ἐκτὸς ἀπ’ αὐτὸν τὸν τύπο δριγανώσεων, ἄλλες μὲ ἀνοικλήρωτη δομή, ποὺ δὲν διαθέτουν τοπικὴ δριγάνωση ἄλλα μόνο νομαρχιακὴ καὶ ἄλλες ποὺ περιορίζονται στὴν ἐθνική τους ἐκφραστή. Δὲν λείπουν καὶ οἱ τελείως αὐτόνομες σὲ ἐπίπεδο τοπικὸ ἢ νομαρχιακό.

Στὶς νομαρχιακὲς γίνονται ταχτικὲς συναντήσεις— προτιμῶνται ἀπὸ τὴ

γραπτή ἔκφραση— καὶ λειτουργοῦν δημοκρατικά χωρὶς ἴδιαιτερες ἐσωτερικές συγχρούσεις. Τὸ διό συμβαίνει καὶ μὲ τὶς δργανώσεις σ' ἔθνικὸ ἐπίπεδο μόνο ποὺ οἱ ὑπεύθυνοι ἐδῶ εἶναι μόνιμοι σχεδόν.

Τὸ πιὸ σημαντικὸ ἵσως τμῆμα τοῦ τόμου ἀσχολεῖται μὲ τὴν κοινωνιολογικὴν ἀνάλυσην τῶν μελῶν τοῦ κυνήματος μὲ βάση:

— τοὺς κατόχους τῆς ταυτότητας τοῦ πολεμιστῆ (θεσμοῦ τοῦ 1927)

— τὰ μέλη τῶν διαφόρων δργανώσεων

— τὰ ἡγετικὰ στελέχη τῶν δργανώσεων.

‘Ο συγγραφέας διαπιστώνει ὅτι στὶς ἀγροτικές περιοχές ἡ συμμετοχὴ εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴ τῶν μεγάλων πόλεων. Στὴν ἐπαρχίᾳ δὲν ἐπιλέγουν τὶς δργανώσεις τους ἐνῷ στὴν πόλην ὑπάρχει αὐτὴ ἡ δυνατότητα. Εεχωρίζει τέσσερεις τύπους δργανώσεων γενικά:

1) Ὁργανώσεις «ἀστικές» μὲ ἡγετικὰ στελέχη δικηγόρους, γιατρούς, ἐμπόρους, μηχανικούς, οἱ ὁποῖοι ἥταν κυρίως ἀξιωματικοὶ στὸν πόλεμο, μὲ δεξιὰ πολιτικὴ κατεύθυνση.

2) Ὁργανώσεις «μικροοκτηκές», ὅπου κυριαρχοῦν μικροέμποροι, λογιστές, βιοτέχνες, ἀνάτεροι ὑπάλληλοι, ποὺ ὑπηρέτησαν κυρίως ὡς ὑπαξιωματικοί.

3) Σ' αὐτὸν τὸν τύπο κυριαρχοῦν οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ συγχὰ ἔχουν τὸν πρῶτο ρόλο καθηγητὲς καὶ δάσκαλοι.

4) Ὁργανώσεις «λαϊκές», τῶν ὁποίων τὰ ἡγετικὰ στελέχη εἶναι ἐργάτες ἀλλὰ καὶ μισθωτοί, μικρούπαλληλοι, μικροέμποροι, βιοτέχνες. Ἡ πολιτικὴ τους κατεύθυνση εἶναι σοσιαλιστικὴ ἢ σοσιαλίζουσα.

‘Ως πρὸς τὶς κοινωνικές τους λειτουργίες διακρίνει διαφορές ἀνάμεσα στὶς τοπικές καὶ τὶς ἄλλες δργανώσεις. Οἱ τοπικές καλύπτουν τὴν ἀνάγκη κοινωνικότητας τῶν μελῶν τους, ἀναπαράγοντας τὸ παραδοσιακὸ μοντέλο καὶ ἐκφράζοντας τὸ μέσο ὅρο τῶν ἀντιλήψεων σὲ κάθε περιοχή. Λειτουργοῦν ἐπίσης ὡς μηχανισμοὶ εύαισθητοποίησης τῶν μελῶν σὲ θέματα εὐρύτερα, ὅπως εἶναι ἡ εἰρήνη ἢ ἡ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους. Οἱ δργανώσεις σὲ νομαρχιακὸ ἢ ἔθνικὸ ἐπίπεδο προσπαθοῦν νὰ κατέψουν τὰ κενὰ τῆς νομοθεσίας ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴ πρόνοια, πιέζοντας πρὸς κάθε κατεύθυνση γιὰ παροχὲς καὶ ὑποκαθιστώντας πολὺ συγχὰ τὴν πολιτείαν σ' αὐτὲς τὶς λειτουργίες. Διακηρύσσουν ἔξαλλοι μὲ κάθε εὐκαιρία τὸ ἴδιαιτερο δικαιώματα ποὺ τοὺς ἔδωσε ἡ συμμετοχὴ στὸν πόλεμο νὰ ἐκφράζουν ἀποψη ὡς ὅμαδα· ἡ πατρίδα διείλει ν' ἀκούει προσεκτικὰ αὐτοὺς ποὺ τὴν ὑπηρέτησαν.

‘Ο τρίτος τόμος τοῦ βιβλίου ἔχει τὸν τίτλο «Νοοτροπίες καὶ Ἰδεολογίες».

Μὲ κυρίαρχο χαρακτηριστικὸ τὸ ὅτι βγῆκαν νικητὲς ἀπὸ τὸν πόλεμο, οἱ Γάλλοι πολεμιστὲς διαφοροποιοῦνται ἀπὸ τοὺς Γερμανούς ἀντιστοίχους τους, στοὺς ὁποίους κυριαρχεῖ τὸ αἰσθημα τοῦ ρεβανισμοῦ. Ἀρνοῦνται ὁ, τιδήποτε στρατοκρατικό, ἔτσι οἱ γιορτές τους δὲν ἔχουν πατριωτικό - θριαμβικὸ χαρα-

κτήρα, ἀλλὰ εἶναι μνημόσυνες καὶ τιμητικές γιὰ τοὺς νεκρούς μὲ ἐπίκεντρο τελικὰ πιὸ πολὺ τοὺς ζωντανούς παρὰ τοὺς νεκρούς. Διακηρύσσουν μὲ κάθε εὐκαιρία τὸν φιλειρηνισμό τους, γιὰ τὸν δόπονο οἱ ἀναλύσεις διαφέρουν ἀνάλογα μὲ τὴν πολιτικὴ κατεύθυνση τῶν δργανώσεων.

Ἐναὶ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον στοιχεῖο τῆς ἰδεολογίας τους εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς ἔννοιας «πολιτική». Πίσω ἀπ' αὐτὴν κατὰ τὴ γνώμη τους κρύβονται οἱ κομματικές ἐπιδιώξεις, οἱ δογματισμοί, οἱ προσωπικές φιλοδοξίες καὶ κυρίως οἱ ἀντιλήψεις μιᾶς γερασμένης καὶ ἑπερασμένης γενιᾶς. Οἱ πολεμιστὲς δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν ὑπαρξὴν κοινωνιῶν συγκρούσεων· ἡ μόνη κοινωνικὴ διαίρεση ποὺ ἀποδέχονται εἶναι μεταξὺ τῶν γενεῶν. Σὲ τελευταίᾳ ἀνάλυση, ἴσχυρίζονται, ἡ πιὸ «ἀδιάφθορη» καὶ ἐπομένως ἀνώτερη δύναμα εἶναι οἱ πολεμιστές.

Ἡ περιφρόνηση τῆς πολιτικῆς, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν κομμάτων, ἡ ἄρνηση τῆς κοινωνικῆς διαφορᾶς καὶ ἡ ἀποφῆ διὰ τοὺς πολεμιστές ἀποτελοῦν ἥμικὴ ἀριστοκρατία ὑπεράνω ὅλων εἶναι στοιχεῖα ποὺ παραπέμπουν στὴ φασιστικὴ ἰδεολογία.

Οἱ συγγραφέας ἀνασκευάζει τὴ θέση αὐτὴ διερευνώντας τὶς προτάσεις τους γιὰ τὴ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους. «Ἐτοι ἀπομονώνει κατ' ἀρχὴν τὸ στοιχεῖο τῆς ρητορείας, τὸ δόπονο προσδίδει στὰ κείμενα τῶν πολεμιστῶν μεγάλη δόση ὑπερβολῆς. Στὴ συνέχεια μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῆς ἐσωτερικῆς λειτουργίας τοῦ λόγου ἀποκαλύπτει τὸ ἔντονο θρησκευτικὸ στοιχεῖο· οἱ πολεμιστὲς θὰ σώσουν τὸν ὑπόλοιπο πληθυσμὸ γιατὶ συγκεντρώνουν ὅλες τὶς πολιτικές καὶ ἥθικὲς ἀρετές. Ἀναλύοντας τὸ περιεχόμενο τῶν κειμένων ὁ Prost διαπιστώνει ὅτι ἡ κριτικὴ ποὺ κάνουν στὸν κοινοβουλευτισμὸ ἔχει δρια· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἕδια τὴν πολιτικὴ ἀρνοῦνται καὶ τὰ μέσα μὲ τὰ δόπονα ἀσκεῖται. Δὲν συμπαθοῦν λοιπὸν τὶς φασιστικές μεθόδους καὶ δὲν ἀναζητοῦν ἔνα καὶ μοναδικὸ ἥγρέτη. Ὕποστηρίζουν ἔξαλλου σαφῶς τὸ δημοκρατικὸ σύστημα διακυβέρνησης. Αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκουν, συνεχίζει ὁ συγγραφέας, εἶναι ἡ μεταρρύθμιση τοῦ κράτους μὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας· πρέπει νὰ ὑπάρχει ἔνα πειθαρχικὸ καὶ ἥθικο κοινοβούλιο, ποὺ δὲν θὰ παρασύρεται ἀπὸ μικροκομματικές ἐπιδιώξεις. Ἡ βάση τῶν ἐκλογέων πρέπει νὰ διευρυνθεῖ ἐνῶ τὸ κράτος πρέπει νὰ πλαισιώνεται ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν δυνάμεων ὡστε νὰ λειτουργεῖ λαμβάνοντας ὑπ' ὅψη τὴ γνώμη καὶ τὰ συμφέροντά τους.

Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα λοιπὸν δὲν πρόκειται γιὰ φασίζουσα ἰδεολογία. Ἀντίθετα, τὸ κίνημα γίνεται ἐμπόδιο στὴν ἀνάπτυξη τοῦ φασισμοῦ γιατὶ καλύπτει τὸν κοινωνικὸ χῶρο ποὺ ἀποτέλεσε τὴν πελατεία του, δηλαδὴ τὶς μεσαῖες τάξεις.

Στὴ διαπραγμάτευση αὐτοῦ τοῦ θέματος ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ἔνα ἐπιχείρημα ποὺ θέτει πρὸς συζήτηση τὸ πρόβλημα τοῦ «έθνικισμοῦ» στὴν ιστορικὴ ἐπιστήμη. Ὕποστηρίζει ὅτι ἔνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ δὲν ἀναπτύ-

χθηκε ὁ φασισμὸς στὴ Γαλλίᾳ εἶναι καὶ τὸ ὅτι οἱ Γάλλοι ἦταν ἐκ παραδόσεως δημοκρατικοί. Δὲν μπορεῖ ν' ἀποδεχθεῖ ὅτι ἡ Γαλλία θὰ ἔξετρεφε ποτὲ φασιστικές ἰδέες. Ἡ ἄποψη μοιάζει ἀφελῆς ἵσως, ἀλλὰ εἶναι σίγουρα ἀναπόφευκτη ἀφοῦ καθέ ἴστοριογραφία ἔχει τὰ ἐθνικά της ὅρια, τουλάχιστον ὅσο κυριαρχεῖ στὸν κόσμο ἡ ἐθνικὴ ἰδεολογία. Ἐξάλλου οἱ ἰδεολογικὲς διαχρίσεις τοῦ μεσοπολέμου παραμένουν μὲν τὸν ἵδιο σχεδὸν τρόπο φορτισμένες καὶ σήμερα.

Χωρὶς νὰ ἀπαιτεῖ κανεὶς τὴν καθαρότητα μαθηματικῆς ἔξισωσης σὲ ἀνάλυση ἴστορικοῦ φαινομένου, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ μὴν παρατηρήσει διαβάζοντας τὸ τρίτομο αὐτὸν ἔργο μερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὕφους του, ὅπως εἶναι ἡ ἀσάφεια, ἡ ἐπανάληψη καὶ πολλὲς φορὲς ἡ ἀντιφατικότητα ὅρισμένων θέσεων στὴν προσπάθεια τοῦ συγγραφέα νὰ δεῖξει τὴν πολυπλοκότητα τοῦ θέματος. Αὐτὸς ὁ τρόπος γραφῆς πολλὲς φορὲς συσκοτίζει ἀντὶ νὰ φωτίζει τὰ πράγματα, καὶ νομίζω ὅτι ἀξίζει νὰ τεθεῖ ὡς θέμα συζήτησης ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἐπηρεάζει τὸν θεωρητικὸ ἐπιστημονικὸ λόγο καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Απὸ τὴν ἄλλη μεριὰ θὰ ἀδικοῦσε κανεὶς τὸ συγγραφέα ἂν ἔμενε μόνο σ' αὐτό. Ἡ προσφορά του δὲν ἀναιρεῖται κατὰ κανένα τρόπο ἀφοῦ πλουτίζει τὴ βιβλιογραφία μὲ τὴ διαπραγμάτευση ἐνὸς θέματος πολὺ λίγο μελετημένου καὶ οἱ πολλαπλοὶ τρόποι τῆς προσέγγισής του ἀποτελοῦν ἔνα μάθημα μεθοδολογίας ποὺ ξεπερνᾷ τὸ συγκεκριμένο ἀντικείμενο.

Κάτι ἄλλο ποὺ πρέπει νὰ σημειωθεῖ εἶναι ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τρίτομο βιβλίο του ὁ Prost ἔχει παρουσιάσει τὸ ἵδιο θέμα σὲ μικρότερη ἔκδοση: «Les anciens combattants 1914 - 1940», Gallimard, Collection Archives, 1977. Μὲ τὴν πρακτικὴ αὐτὴ ὁ ἴστορικὸς ἐπιστήμονας, προσφέροντας τὴν ἴστορικὴ γνώση σὲ εὐρύτερο κοινό, συμβάλλει στὴν αὐτογνωσία τῆς κοινωνίας του καὶ ἐπιτελεῖ ἔτσι μιὰ ἀπὸ τὶς βασικότερες λειτουργίες τῆς ἴστορικῆς ἐπιστήμης. Γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἴστοριογραφία αὐτὸν εἶναι ἀκόμα ἔνα ζητούμενο, ποὺ συναρτᾶται βέβαια μὲ τὸ εὐρύτερο πρόβλημα τῆς ἑλλειψῆς ἴστορικῆς παλιδείας στὴ γύρα μας.

Ἡ ἑλληνικὴ περίπτωση

Ἐπειδὴ τὸ φαινόμενο τοῦ κινήματος τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν δὲν ἀποτελεῖ γαλλικὴ ἴδιομορφία, ἀλλὰ εἶναι τουλάχιστον πανευρωπαϊκό, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴ του ἐκδοχή. Πράγματι μετὰ τὸ 1922 δημιουργοῦνται συσσωματώσεις μὲ κριτήριο τὴ συμμετοχὴ στὸν πόλεμο· οἱ πολιτικο - ἰδεολογικές τους κατευθύνσεις διαφέρουν, ὥπως καὶ τὰ ὄργανων τικὰ σχήματα ποὺ ἐνστερνίζονται.

Μιὰ μελέτη μ' αὐτὸν τὸ ἀντικείμενο θέξπερε ὁ πωσδήποτε νὰ λάβει ὑπ' ὅψη τῆς τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ κινήματος ἀλλοῦ, δεδομένου ὅτι καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ πολέμου καὶ οἱ ἰδεολογικὲς συνιστῶσεις τῆς ἐποχῆς εἶναι λίγο ὡς πολὺ πανευρωπαϊκὲς καὶ ἐπομένως σὲ κάποιο βαθὺδ ἀναφέρονται καὶ στὴν ἑλληνικὴ περίπτωση.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὅψη τῆς καὶ τὰ ἔξτις:

1) Γιὰ τοὺς "Ἐλληνες στρατιῶτες πόλεμος σημαίνει τὴν σχεδὸν χωρὶς διάλειμμα ἐπιστράτευση ἀπὸ τὸ 1912 ὡς τὸ 1922, γεγονὸς ποὺ δημιουργεῖ μιὰ λιγότερο ἢ περισσότερο συνειδητὴ ἀντιπολεμικὴ στάση.

2) Τὸ 1922 δὲν σφραγίζει ἀπλῶς τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἀλλὰ κυρίως τὴν ἥττα: δηλώνει ἐκτὸς ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴ καταστροφὴ καὶ τὴν ἀνατροπὴ μιᾶς ὀλόκληρης ἰδεολογίας. "Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας θὰ εἶναι γιὰ καὶ ρὸ ἢ συλλογικὴ ἀπογοήτευση.

3) "Ἐνα ἀπὸ τὰ σοβαρότερα κοινωνικὰ προβλήματα εἶναι τὸ προσφυγικό. Οἱ 1,5 ἑκατομ. πρόσφυγες ἀπὸ τὴν μιὰ κινδυνεύουν ν' ἀποβληθοῦν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ κοινωνία ὡς ζένο σῶμα καὶ ἀπὸ τὴν ἀλληλ δημιουργοῦν καὶ ὑφίστανται ταυτόχρονα τὶς ἀντιθέσεις ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἐκκρεμοῦσα ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν ἴδιων. Κανεὶς δὲν θὰ δεγχθεῖ εὔκολα νὰ ἐκχωρήσει τὶς διεκδικήσεις του στοὺς πρόσφυγες.

"Ἡ εἰκόνα τῶν ἀντιθέσεων δὲν θὰ εἶναι πλήρης ἐν δὲν ἀναφερθεῖ καὶ ἡ ἄρνηση τῶν Νέων Χωρῶν νὰ προσαρμοστοῦν ἐνευρέαν στὴν Παλαιὰ Ἐλλάδα καὶ τὸ ἀντίστροφο, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾶται ἡ ἔθνος ἡ ἵκανοποίηση καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές.

4) Στὰ κοινωνικὰ προβλήματα καταλέγεται ἐπίσης καὶ τὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο τοῦ συνδικαλιστικοῦ κινήματος, γεγονὸς ποὺ εύνοει ἄλλες μορφές διεκδικήσεων.

5) Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐντοπίζονται καὶ οἱ διεργασίες γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Διάδοχο σχῆμα ἀλλὰ ὅχι ἴστορικὴ συνέχεια τῶν διάσπαρτων σοσιαλιστικῶν δμάδων συνδέει τὴν τύχη του μὲ τὸν πόλεμο. "Εχει στὸ ἐνεργητικὸ του ἀντιπολεμικὴ προπαγάνδα στὸ μέτωπο, θέση ποὺ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ στάση τῶν μπολσεβίκων στὸ θέμα αὐτό. Ἡ ἡγεσία του συγκροτεῖται τὰ χρόνια αὐτὰ ἀπὸ παλαιοὺς πολεμιστὲς καὶ ἡ ἀνάπτυξη του διφεύλεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴν ἐμπειρία τοῦ πολέμου.

6) Κρίση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ τέλος παρατηρεῖται καὶ στὴν Ἐλλάδα καθὼς καὶ ἡ διατύπωση ἀπόψεων ποὺ παραπέμπουν στὶς φασιστικὲς ἴδεες.

Αὐτοὺς τοὺς παράγοντες θὰ πρέπει νὰ λάβει ὑπ' ὅψη τῆς μιὰ μελέτη μὲ ἀντικείμενο τοὺς "Ἐλληνες παλαιοὺς πολεμιστές. Στὴν πορεία τῆς μελέτης θὰ ἀναδειχθοῦν ἀσφαλῶς καὶ ἄλλοι οἱ ὅποιοι συναρτῶνται καὶ μὲ τὸ εἶδος τῶν πηγῶν ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν. Πρὸς τὸ παρόν μπορεῖ ν' ἀναφέρει κανεὶς τὰ καταστατικὰ τῶν ὀργανώσεων, τὸν περιοδικὸ τύπο, τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς, τὴν κάθε εἴδους πολεμικὴ λογοτεχνία καὶ τὶς μαρτυρίες (γραπτὲς ἢ προφορικές) τῶν πολεμιστῶν. "Οσο καὶ ἀνάφεται λίγες οἱ παρεχόμενες πηγές, λόγω τῆς ἐλληνικῆς ἰδιομορφίας στὸ θέμα, μιὰ μελέτη μ' αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο θὰ καλύψει ἕνα ἴστοριογραφικὸ κενό.²

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

2. "Οσα σημειώνω παραπάνω εἶναι οἱ πρῶτες σκέψεις γιὰ μιὰ ἔρευνα ποὺ ἔχω ἀρχίσει γιὰ τὸ κίνημα τῶν παλαιῶν πολεμιστῶν στὴν Ἐλλάδα στὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου.